

Helali Yeniden Düşünmek

Tarihsel Gelişim,
Güncel Eğilimler ve
Yeni Yorumlar

Helali Yeniden Düşünmek

Tarihsel Gelişim, Güncel Eğilimler ve Yeni Yorumlar

Ayang Utriza Yakın - Louis-Léon Christians / Editörler

GAV Perspektif Yayınları®, 2025

© Göç Araştırmaları Vakfı İktisadi İşletmesi

Sertifika No.: 43715

Eserin Orijinal Baskısı: Brill,UK

Basım Yılı: 2021

Copyright© Brill

GAVPERSPEKTİF

Hacettepe Mah. Fener Sk.

No: 5 06230

Altındağ Ankara/Türkiye

Tel.: +90 (312) 473 79 11

Fax: +90 (312) 473 79 14

gavperspektif.com

bilgi@gavperspektif.com

siparis@gavperspektif.com

[@gavperspektif](https://twitter.com/gavperspektif)

[@gavperspektif](https://www.instagram.com/gavperspektif)

1. Baskı

Kasım 2025

Ankara

GAV Perspektif Yayınları - 47

ISBN: 978-625-5830-06-7

Karton Kapak

Çevirmen

Süheyla AKSOY

Editör

Kader TAŞCI

Görsel Yönetmen

GAV Perspektif Yayınları Yayın Kurulu

Tasarım

Ruha Medya A.Ş.

Baskı

Nizamettin Aksakal - Ak Oruçoğlu Yayınları - Kitapsay Dijital Matbaa

Büyük Sanayi Cad. Elif Sok. No:7 D:197, 06080 Altındağ/Ankara • Sertifika No: 51819

© Kitabın tüm yayın hakları GAV Perspektif Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Editörler
Ayang Utriza Yakın
Louis-Léon Christians

Helali Yeniden Düşünmek

Tarihsel Gelişim, Güncel Eğilimler ve Yeni Yorumlar

GAVPERSPEKTİF

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	VII
Kısaltmalar	IX
Katkıda Bulunanlar	XIII

1 Helali Yeniden Düşünmek: Helal Pazarlar ve Sertifikasyona İlişkin Eleştirel Bir Bakış	1
<i>Ayang Utriza Yakın, Louis-Léon Christians, and Baudouin Dupret</i>	

BİRİNCİ KISIM

Helal Pazarı: Kökeni ve Güncel Eğilimler

2 Helali Yeniden Düşünmek: Hegemonya, Temsil ve Süreç	25
<i>Harun Sencal ve Mehmet Asutay</i>	

3 Yirminci Yüzyıl Başlarında Güneydoğu Asya Modernleşmesinde Helal Uygulamalar: el-Menâr Dergisindeki Helal Fetvalarına Dair Bazı Örnekler	55
<i>Jajat Burhanudin</i>	

4 Endonezya ve Malezya'da Helal Meseleleri, İctihad ve Fetva Verme Süreci	79
<i>Syafiq Hasyim</i>	

5 Helal Pazarını Geliştirmek: Çin'in Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Bağlarını Güçlendirme ve Uygur/Hui Meselelerine Çözüm Getirme Fırsatı	109
<i>Zaynab El Bernoussi</i>	

6 Bilim, Siyaset ve İslam: Endonezya'da Helal Sertifikasyonunun Diğer Köken Hikayesi	129
<i>En-Chieh Chao</i>	

İKİNCİ KISIM

Helal Sertifikası: Eleştirel Bir Perspektiften Yeni Yorumlar

7 Belçika'da Helal Sertifikasyon Süreci, Standartlar ve Sonuçları	155
<i>Ayang Utriza Yakın</i>	
8 İtalya'nın ve İspanya'nın Helal Sertifika Kurumları ile Deneyimleri	197
<i>Rossella Bottoni</i>	
9 Etik Beslenme Süreci: İtalya'daki Dini ve Ulusal Gıda Sertifikalarının Karşılaştırmalı Analizi	223
<i>Lauren Crossland-Marr</i>	
10 Polonya'daki Müslümanlar Arasında Grup İçi ve Gruplar Arası Gerilim Kaynağı Olarak Helal Sertifikasyonu	243
<i>Konrad Pędziwiatr</i>	
11 Volga Bölgesi'nde Helal Yaşam: Yaşam Tarzı ve Sivil Toplum Fırsatları	267
<i>Matteo Benussi</i>	

Teşekkür

Bu kitap, 18-19 Haziran 2018 tarihlerinde Belçika'nın Louvain-la-Neuve şehrindeki Louvain Katolik Üniversitesi'nde (UCLouvain) düzenlenen 'Helali Yeniden Düşünmek: Kökeni, Güncel Eğilimler ve Yeni Yorumlar' başlıklı konferanstan doğmuştur. Söz konusu konferansın düzenlenmesi, Ayang Utriza Yakın'ın "Fransızca Konuşulan Ülkelerde Helal Ekonomisi" başlıklı, 2017-2019 yılları arasında yürütülen üç yıllık doktora sonrası araştırma projesinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu proje, Louvain Katolik Üniversitesi'nin "The Move-In Louvain Programme" adlı programı kapsamında finanse edilmiş olup, Avrupa Komisyonu'nun Marie-Skłodowska Curie Actions programı tarafından ortaklaşa desteklenmiştir. Konferansın düzenlenmesinde Belçika Ulusal Bilimsel Araştırma Fonu'ndan (Fonds de la Recherche Scientifique, fnrs) alınan destekten yararlanılmıştır. Bu derleme kitabının yayımlanması ise, Louvain Katolik Üniversitesi Dinler, Maneviyatlar, Kùltürler ve Toplumlar Araştırma Enstitüsü (RSCS) ile aynı üniversitenin Hukuk ve Din Kürsüsünün katkıları sayesinde mümkün olmuştur.

Bu kitabın başlangıcından yayınlanmasına kadar birçok kişi çeşitli şekillerde destek vermiştir. Louvain Katolik Üniversitesi'nde Dinler, Maneviyatlar, Kùltürler ve Toplumlar Araştırma Enstitüsü'nde (RSCS), konferansın organizasyonu sürecinde verdikleri destek ve katkılarından dolayı Christine Plateau, Aurore Marion, Leopold Vanbalingen, Martin Dutron ve Ima Sri Rahmani'ye teşekkür ederiz. Ayang Utriza Yakın, araştırması ve Louvain-la-Neuve'de kaldığı zamanlarda akademik çalışmaları sırasında gerçekleştirdiği verimli tartışmalar için özellikle Baudouin Dupret'ye teşekkür etmek istemektedir. Ayrıca Brill'de Müslüman Azınlıklar (MUMI) serisi editörü olan Joern Thielmann'a, bu projeye ilgilendiği ve projenin seriye dahil edilmesini kabul ettiği için teşekkür ederiz. Özel teşekkürlerimiz, Brill Yayınları'nda "Middle East and Islam" bölüm editörü olan Nienke Bienen-Moolener'e yöneliktir. Kendisi, Brill'in yayın sürecine dair bize rehberlik etmiş ve kitabın yayımlanma sürecinde bizimle iş birliği içinde çalışmıştır.

Bu cildin üç yıl süren uzun yayın yolculuğunda gösterdikleri sabır için tüm yazarlara son derece minnettarız ve yürekten teşekkür ediyoruz. Yazarlarımıza bize duydukları güven ve bölümlerinin son halini orijinalinden çok daha okunabilir ve doğru hale getirmek için gösterdikleri yoğun çaba için teşekkürü bir borç biliriz. Editörler ve katkı sunan yazarlar, eserin ilk ve ikinci değerlendirme aşamalarında yapıcı yorumları ve eleştirileriyle bölümlerin kalitesini ve savlarının tutarlılığını önemli ölçüde artıran tüm anonim hakemlere içten teşekkür etmektedir. Ayrıca Pat FitzGerald'a metni İngiliz İngilizcesine uygun hale getirmek için gösterdiği özenli redaksiyon çalışması ve indeksleme için çok teşekkür ederiz. Son olarak, bu çalışmada Arapça transkripsiyon sistemi olarak IJMES (*International Journal of Middle East Studies*) sistemini, dipnotlar ve kaynakça düzenlemesi için ise Chicago Manual of Style 17. baskısını esas aldığımızı belirtmek isteriz.

Kısaltmalar

ASBL	: Kâr amacı gütmeyen organizasyon
BENELUX	: Belçika, Hollanda ve Lüksemburg
BKI	: Dil, Coğrafya ve Etnolojiye Katkılar (Endonezya çalışmaları ve bölgesel araştırmalar üzerine odaklanan akademik bir derginin adıdır.)
BPJPH.	: Helal Ürün Güvencesi Ulusal Ajansı
BRI.	: Kuşak Yol Girişimi (<i>Belt Road Initiative</i>) / Endonezya Halk Bankası (Bank Rakyat Indonesia)
CICB.	: Belçika İslam ve Kültür Merkezi
Co. Re. Is.	: İslam Dini Cemaati
COVID- 19	: Korona virüs hastalığı 2019
D.O.P.	: Korumalı menşe adı
DNA	: Deoksiribonükleik Asit
ECtHR	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
EIHC	: Avrupa İslam Helal Konseyi

EMB	: Belçika Müslümanları Temsil Kurumu
EU	: Avrupa Birliği
GMO	: Genetiği değiştirilmiş organizma
GCC	: Körfez İşbirliği Konseyi
GSO	: Körfez İşbirliği Konseyi Standardizasyon Teşkilatı
GVI	: Genel Veterinerlik Müfettişliği
HIA	: Uluslararası Helal Kurumu
HAACP	: Tehlike Analizi Kritik Kontrol Noktası
HCB	: Helal Akreditasyon Kurulu/şları
HFB	: Belçika Helal Federasyonu
HFCE	: Avrupa Helal Gıda Konseyi
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Örgütü
ICFA	: Uluslararası Fıkıh Akademisi Konseyi
ICS	: İspanya İslam Komisyonu
IFI	: İslami finans kurumu
IME	: İslam Ahlak Ekonomisi
ISEAS	: Güneydoğu Asya Çalışmaları Enstitüsü (Singapur)
JAIN	: Devlet İslam Dini Departmanı (Jabatan Agama Islam Negeri (State Department of Islamic Affairs))
JAKIM	: Malezya İslami Kalkınma Dairesi

JMBRAS	: Kraliyet Asya Topluluğu (Royal Asiatic Society) Malezya Şubesi Dergisi (Journal of Malaysian Branch of Royal Asiatic Society)
LBM	: Nahdlatul Ulama Fetva Kurumu
LM	: Polonya Cumhuriyeti Müslüman Birliği (Muslim League) (Liga Muzułman'ska w Rzeczpospolitej Polskiej (Muslim League)
LP-POM	: Gıda, İlaç ve Kozmetik Değerlendirme Enstitüsü
MAIN	: Devlet İslam Dini Konseyi
MAS	: Modern Asya Çalışmaları
MENA	: Orta Doğu ve Kuzey Afrika
MHS	: Malezya Helal Standartları
MKI	: Malezya Ulusal İslam İşleri Konseyi
MSG	: Monosodyum glutamat
MSKK	: Müslüman Kültürel Eğitim Derneği
MUI	: Endonezya Ulema Konseyi
MZR	: Polonya Cumhuriyeti Müslüman Dini Birliği (Müslüman Dini Birliği)
NAM	: Bağlantısızlar Hareketi
NFC	: Malezya Ulusal Fetva Konseyi
NU	: Nahdlatul Ulama (Ulemanın Uyanışı, Endonezya'da gelenekçi-ılımlı bir Sünni İslam hareketi)
OBOR	: Bir kuşak bir yol (Kuşak-Yol projesi)
OIC	: İslam İşbirliği Teşkilatı
OTOZ	: Tüm Polonya Hayvanları Koruma Derneği

PDI-P	: Endonezya Demokratik Mücadele Partisi
PERSIS	: İslam Birliği
PIH	: Polonya Helal Enstitüsü
SACF	: Çin-Arap İşbirliği Forumu
SEZ	: Özel Ekonomik Bölge
SJM	: Müslüman Birliği Derneği
SMIIC	: İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü
SSM	: Müslüman Öğrenciler Derneği
UGM	: Gadjah Mada Üniversitesi
UIII	: Endonezya Uluslararası İslam Üniversitesi
WHA	: Dünya Helal Kurumu

Katkıda Bulunanlar

Ayang Utriza Yakin

Ayang Utriza Yakin, Gent Üniversitesi Dil ve Kùltürler Bölümü Orta Doğu Araştırmaları Bölümünde Arapça ve İslam Araştırmaları alanında Misafir Profesör olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Belçika'daki Université Catholique de Louvain (UCLouvain) bünyesindeki *Religions, Spiritualities, Cultures, Societies* (RSCS) Araştırma Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmekte ve Fransa'daki Sciences-Po Bordeaux'da doktora sonrası araştırmacı (*chargé de recherche postdoctoral*) olarak görev yapmaktadır. Arapça ve klasik İslami ilimler, İslam hukuku, tarih ve filoloji alanlarında akademik eğitimini Endonezya (1990–2001), Mısır (2001–2002) ve Fransa'da (2003–2005 ve 2008–2013) tamamlamıştır. Oxford (2012), Harvard (2013), Tokyo (2016) ve Louvain-la-Neuve'de (2016–2019) misafir araştırmacı ve doktora sonrası araştırmacı olarak bulunmuştur. Endonezce dilinde yayımlanmış iki kitabı (her ikisi de 2016 yılında Jakarta'da Kencana PrenadaMedia tarafından yayımlanmıştır) ve Endonezce, Fransızca, Arapça ve İngilizce dillerinde çok sayıda makale ve kitap bölümü bulunmaktadır.

Baudouin Dupret

Baudouin Dupret, Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde (*Centre National de la Recherche Scientifique - CNRS*) araştırma direktörü (*Directeur de recherche*) olarak görev yapmakta olup, aynı zamanda Belçika'daki Katolik Leuven Üniversitesi'nde (*Université Catholique de Louvain - UCLouvain*) misafir profesör olarak ders vermektedir.

Hukuk sosyolojisi ve antropolojisi alanlarında, özellikle yasama ve medya konularında yoğun akademik çalışmalar yürütmüş olup, özellikle Orta Doğu bağlamında kapsamlı araştırmalar gerçekleştirmiştir. Bu alanlarda birçok kitabın yazarı olmasının yanı sıra, çeşitli akademik eserlerin editörlüğünü veya ortak editörlüğünü üstlenmiştir.

KATKIDA BULUNANLAR

Öne çıkan yayınları arasında şunlar yer almaktadır: *Adjudication in Action: An Ethnomethodology of Law, Morality and Justice* (Ashgate, 2011), *Practices of Truth: An Ethnomethodological Inquiry into Arab Contexts* (John Benjamins, 2011), *Ethnographies of Islam: Ritual Performances and Everyday Practices* (Edinburgh University Press, 2012), *Law At Work: Studies in Legal Ethnomethods* (Oxford University Press, 2015), *What Is the Sharia* (Hurst, 2018) ve *Ethnographies du raisonnement juridique* (LGDJ, 2018).

En-Chieh Chao

En-Chieh Chao, kültürel antropolog olup, halen Tayvan'daki Ulusal Sun Yat-sen Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde (*National Sun Yat-sen University*) doçent olarak görev yapmaktadır. Araştırmaları, din, toplumsal cinsiyet, ırk ve modernite kesişimlerine odaklanmaktadır. Kendisinin *Entangled Pieties: Muslim-Christian Relations and Gendered Socialities in Java, Indonesia* adlı eseri, Ağustos 2017'de Palgrave Macmillan tarafından yayımlanmıştır. Daha yakın dönemde, Chao, İslam'ı bilim, teknoloji ve toplum perspektifinden ele alan bir araştırma projesi yürütmektedir.

Çalışmalarında, helalliğe dair göz ardı edilen çok türlü bilimleri—hayvan fizyolojisi, moleküler biyoloji ve kimya gibi disiplinlerin İslami ritüel saflık anlayışına etkilerini—inceleyerek, modern yaşamda İslami ritüel saflığının dinamiklerini analiz etmektedir. Bu bağlamda, yeni bilimsel pratiklerin ve dini anlayışların doğuşunu şekillendiren toplumsal koşulları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Harun Sencal

Harun Şencal, Birleşik Krallık'taki Durham Üniversitesi'nde İslami Finans alanında doktora derecesine sahiptir. 2007 yılında Yeditepe Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuş ve aynı üniversitede MBA derecesini tamamlamıştır.

Hem konvansiyonel hem de İslami ekonomi dersleri vermekte olup, hâlihazırda Türkiye'de İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ana araştırma alanları, İslami ekonomi ve finansın hem nitel hem de nicel boyutlarını kapsamaktadır. Özellikle, İslami finansal enstrümanların risk unsurları ile İslami finans kurumlarının ahlaki temellerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, araştırmalarını çeşitli uluslararası konferanslarda sunmuş olup, ilgili alanlarda akademik çalışmalar yürütmektedir.

Jajat Burhanudin

Endonezya ve Güneydoğu Asya'da İslam tarihine özel uzmanlığı bulunan Syarif Hidayatullah Devlet İslami Üniversitesi, Adab ve Beşeri Bilimler Fakültesi'nde İslami Tarih Profesörü olarak görev yapmaktadır. 2007 yılında Hollanda'daki Leiden Üniversitesi'n-

den doktora derecesini almıştır. Son çalışmalarından bazıları arasında *Converting Faith, Connecting People: The Kingdoms and the Dynamics of Islamization in Malay-Archipelago* (Studia Islamika, 2018) ile *İslam dalam Arus Sejarah Indonesia: dari Negeri di Bawah Angin hingga Negara Kolonial* [Endonezya Tarih Akımında İslam: Rüzgar Altındaki Ülkelerden Sömürge Devlete] (Prenada, yayımlanmak üzere) yer almaktadır.

Konrad Pędziwiatr

Nüfus ve Din Alanında İleri Düzey Araştırmalar Merkezi'nde kıdemli araştırmacı olarak görev yapmakta ve Krakow Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde profesör olarak çalışmaktadır. Avrupa'daki göç süreçlerinde din ve etniklik, İslam ve Avrupa'daki Müslümanlar ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki İslam'ın politize edilmesi konularında çok sayıda yayını bulunmaktadır. Bu kapsamda, "Transformation of Islamism in Egypt and Tunisia in the Shadow of the Arab Spring" (2019), "Polish Migration Policy" (2015), "The New Muslim Elites in European Cities" (2010) ve "Muslims in Western Europe" (2007) adlı monografların yazarıdır.

Lauren Crossland-Marr

Lisans eğitimini 2007 yılında Maryland Üniversitesi, College Park'ta tamamladı. Catholic University of America'da 2014 yılında antropoloji alanında yüksek lisans derecesi, Mayıs 2020'de ise Washington University in St. Louis'tan kültürel antropoloji alanında doktora derecesi almıştır. Halen, tarımda yeni biyoteknoloji kullanımına ilişkin kamu farkındalığı ve kabulünü araştıran, AB tarafından finanse edilen bir projede doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Global pazarlara yönelik sertifikasyon şemalarına yerel kültürel gıda geleneklerinin etkisini belirlemek amacıyla İtalya'nın Milano kentinde helal sertifikasyon endüstrisi üzerine 2017–2018 yılları arasında katılımcı gözlem çalışması yürütmüştür.

Louis-Le'on Christians

Louis-Léon Christians, hukuk alanında uzman bir akademisyen olup, Belçika'daki Université catholique de Louvain'de (UCLouvain) Hukuk ve Din Kürsüsü Başkanı olarak görev yapmaktadır. UCLouvain Din Araştırmaları Enstitüsü'nün (RSCS) başkanlığını 2012-2019 yılları arasında üstlenmiştir. Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Avrupa Birliği nezdinde dinî meseleler üzerine uzmanlık yapmıştır. Belçika Hükümeti tarafından 2020 yılında İslam Araştırmalarını Teşvik Kamu Ajansı'nın (IPFI) başkanlığına atanmıştır. Araştırmaları, yayınları ve akademik faaliyetleri; din özgürlüğü, Avrupa'da kilise-devlet ilişkileri, uluslararası hukuk ve karşılaştırmalı dini hukuk alanlarını kapsamaktadır.

KATKIDA BULUNANLAR

Matteo Benussi

California Üniversitesi, Berkeley ve Ca' Foscari Üniversitesi, Venedik bünyesinde ortak olarak görev yapan bir Marie Skłodowska-Curie Küresel Bursiyeridir. Kendisi, post sosyalist Avrasya'da din üzerine uzmanlaşmış bir sosyal antropologdur. Cambridge Üniversitesi'nde yürüttüğü doktora çalışması, Tataristan'daki (Rusya) İslami takva hareketleri ve erdem siyaseti üzerine olup, şu anda kitaplaştırılma sürecindedir. Bu deneyim üzerine inşa edilen mevcut araştırması, İç Rusya'nın sınır bölgelerinde Müslüman topografyaları, zaman algıları ve öznellikleri üzerine odaklanmaktadır. Daha önce, Benussi, Çernobil sonrası Ukrayna'da halk arasında yaygın olan Ortodoksluk üzerine etnografik araştırmalar gerçekleştirmiştir.

Mehmet Asutay

Durham Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde Orta Doğu ve İslam Politik Ekonomisi ve Finansı Profesörü olup, aynı zamanda Durham İslam Ekonomisi ve Finans Merkezi'nin yöneticisidir. Asutay'ın son dönem araştırmaları, İslam ahlak ekonomisi ve İslam politika ekonomisi kavramlarının inşası ile bunların ekonomik ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınmasına odaklanmaktadır. Ayrıca, İslam bankacılığı ve finansını, İslam ahlak ekonomisinin ifade ettiği idealler çerçevesinde konumlandırmayı amaçlayan araştırmalar yürütmekte olup, bu bağlamda İslami finansın paylaşım ve iş birliğine dayalı ekonomi niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Mehmet Asutay, aynı zamanda İslam bankacılığı ve finansının çeşitli yönleri ve dinamikleri üzerine deneysel araştırmalarda da aktif olarak yer almaktadır.

Rossella Bottoni

Trento Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doçent olarak görev yapmaktadır. Hukuk ve din ile karşılaştırmalı kilise hukuku alanlarında akademik dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi ve editörlüğünü üstlendiği çeşitli derleme eserleri bulunmaktadır. İtalyanca yayımlanmış iki monografisi mevcuttur: *the Principle of Secularism in Turkey. A Legal and Historical Perspective* ve *Law and Religion in the European Space*, (2019). Ayrıca, *Religious Rules, State Law, and Normative Pluralism* (Springer, 2016) ve *Routledge Handbook of Religious Laws* (Routledge, 2019) adlı eserlerin ortak editörlüğünü yapmıştır.

Syafiq Hasyim

Endonezya Uluslararası İslami Üniversitesi'nde (UIII) öğretim üyesi olup aynı zamanda Kütüphane ve Kültür başkanı olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, UIN Syarif Hidayatullah Jakarta Sosyal ve Siyaset Bilimleri Fakültesi'nde ders vermektedir. Halihazırda ISE-AS – Yusof Ishak Enstitüsü'nün Endonezya Çalışmaları Programı'nda Misafir Araştır-

macı olarak bulunmaktadır. 2018-2019 yılları arasında RSIS, NTU, Singapur'da Misafir Araştırmacı olarak görev yapmıştır. Berlin Freie Üniversitesi'nde İslam Çalışmaları alanında doktora (DPhil) derecesini ve Leiden Üniversitesi'nde aynı alanda yüksek lisans (MA) derecesini tamamlamıştır. Araştırma alanları arasında Müslüman ve gayrimüslim ülkelerde fetva, İslam'ın ticarileştirilmesi, demokratik yaşam, siyasal İslam, İslami feminizm ve şer'i yaşam tarzı yer almaktadır.

KATKIDA BULUNANLAR

Zaynab El Bernoussi

El-Ahvey'n Üniversitesi'nde (Fas) Uluslararası Çalışmalar profesörüdür. Araştırmaları, haysiyet siyaseti üzerine odaklanmaktadır. İspanya'daki IE Business School'dan finans alanında yüksek lisans, Columbia Üniversitesi'nden (ABD) Kamu Yönetimi yüksek lisansı ve Belçika'daki Université catholique de Louvain'den Siyaset ve Sosyal Bilimler alanında doktora derecesine sahiptir. El Bernoussi, Carnegie Vakfı bursiyeri olarak Carolina Center for the Study of the Middle East and Muslim Civilizations, Harvard Üniversitesi ve Smith College'da misafir akademisyen olarak bulunmuştur. Çin'de iki yıl yaşamış olup, hocası Dr. Baudouin Dupret ile birlikte İslami Biyoetik üzerine ansiklopedi maddeleri yayımlamıştır.

HELALİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: HELAL SERTİFİKASI VE PAZARLARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR PERSPEKTİF

Ayang Utriza Yakın, Louis-Léon Christians, and Baudouin Dupret

Etimolojik olarak helal, ‘izin verilen’ anlamına gelmektedir. Mantıksal açıdan bakıldığında, aksi (haramlığı) kanıtlanmadıkça veya kanıtlanana kadar her şey helal olarak kabul edilmelidir. Ancak günümüzde helal, birçok sebepten dolayı Müslüman toplumların çoğunun hayatına nüfuz etmektedir. Dini açıdan, birçok Müslüman için inançlarını gereği gibi yerine getirmenin bir ifadesidir. Ekonomik açıdan helal, iş dünyası için yeni fırsatlar yaratır. Siyasal açıdan, kimlik meselelerinin ön plana çıktığı bir dönemde anlam kazanmaktadır. Sosyal açıdan, bireyin toplum normlarını tanımlama hakkını kaybetmeksizin yeni gerçekliklere uyum sağlama ihtiyacıyla ilişkilidir. Hukuki açıdan ise, gelecekteki normların modern hukuk sistemleri içinde yeniden çerçevelenmesiyle bağlantılıdır. Sonuç olarak, günümüzde bu ilke (aksi kanıtlanıncaya kadar her şey helaldir ilkesi) tersine dönmüş ve artık her şey, aksine dair kesin bir kanıt sunulmadıkça helal kabul edilmemektedir. Güvensizlik ilkesi esas alınarak, herhangi bir ürün veya uygulamanın ancak yetkili bir kuruluş tarafından helal sertifikası verilmesi halinde kabul edilebilir olduğu düşünülmektedir.

Helal olgusu, doğrudan İslam’ı ve genellikle şariat olarak adlandırılan İslami normatif yapıyı etkileyen bir “Kurumsallaştırma”¹ sürecinin parçasıdır. Yerelden küreselle ve hukuki alandan teknik ve yönetsel boyutlara uzanan geniş bir yelpazede, bu kurumsallaştırma sürecinin farklı biçimlerde tezahür ettiğini görmek mümkündür. İlk

¹ Positivation kelimesi bağlam içerisinde pozitif hukuka yaklaştırma yani otorite tarafından devlet eliyle standart bir kalıba getirme anlamları taşıdığı için tercümede kurumsallaştırma kavramı kullanılmıştır. (Çevirmen notu)

aşamada bu süreç, şeriatın 'İslam Hukuku'na, yani hiyerarşik, kapsamlı, kodifiye edilmiş, devlet merkezli ve tek bir sistem altında birleşmiş pozitif hukuk kuralları sistemine dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sürecin çarpıcı örneklerinden biri, 2000 yılında Mısır'da yürürlüğe giren hul² yasasıdır. Bu yasa, fıkıhın İslam hukukuna dönüşümünü temsil etmekte; yani İslami kaynaklardan türetilen bir normun, pozitif hukukun usul ve standartları çerçevesinde yorumlanarak yasal bir düzenlemeye dönüştüğünü göstermektedir. Bir başka örnek de çoğunluğu Müslüman olan birçok ülkede şeriat veya fıkıhın yasama kaynağı olarak anayasalara dahil edildiği kanun yapma sürecinden çıkarılabilir; bu da günümüzde şeriatın bileşenlerinin pozitif hukuk alanında yasal olarak anlamlı ve sonuç doğurucu hale gelebilmesi için anayasa metninde belirtilmesi gerektiğini göstermektedir. Uluslararası hukuk alanı, örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çeşitli kararları, mahkemelerin nasıl şeriata değil de şeriatın pozitif hukuk formuna getirilmiş haline atıfta bulunduklarını göstermesi açısından da açıklayıcı olabilir. Son örnek, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin El-Mehdi davasındaki kararı, İslami normatif yapının hem somutlaştırıldığını hem de kurumsallaştırıldığını ortaya koyarken, aynı zamanda bu normların uluslararası ve küreselleşmiş hukuk standartları açısından meşruiyetini yitirdiğini gözler önüne sermektedir.

İkinci aşamada, kurumsallaştırma süreci diğer norm türlerini oluşturmuş ve etkilemiştir. Bunlar arasında, çağdaş toplumların yönetimi üzerinde derin ve küresel bir etkiye sahip olan teknik ve yönetsel normlar yer almaktadır. Bu durum, İslam ve İslami doktrinden ilham alan normlar için de geçerlidir. Bu normlar, kurumsallaştırma hareketi aracılığıyla yeniden kavramsallaştırılmış ve dönüştürülmüştür. Sosyal yaşamın normatif olarak aşırı yoğunlaştırılması çerçevesinde, göstergeler ve standartlar biçimini alan bu tür teknik ve yönetsel normların kullanımı, yasal normları tamamlamakta ya da onlarla çatışmaktadır. İslami finans bunun ilk örneğidir. Özellikle Müslüman fakihlerin, bir gelirin meşru kabul edilebilmesi için, o geliri sağlayan risklerin gerçek anlamda paylaşımına dayanması gerektiği yönündeki görüşleri, İslami finansın özgün bir model olarak geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, şirket ortaklıkları, kiralama ve sınırlı sorumlu şirketler gibi farklı finansal ürünler geliştirilmiş, aynı zamanda bu ürünlerin İslami uygunluğunu değerlendirmekle sorumlu şeriat kurulları için rehber ve model işlevi gören standartlar oluşturulmuştur. Biyoetik alanı, dünyanın bu standartlaşmasının bir başka örneğini temsil etmektedir. Müslüman toplumlar söz konusu olduğunda, birçok düşünür ve alim biyoetikle ilgili sorulara verdikleri cevapları Kuran ve hadislerle dayandırmış ve çeşitli fetvalar da bu İslami hükümlerin bazılarının yorumlanmasının genişletilmesine katkıda bulunmuştur. Tıp alanındaki hızlı gelişmeler, biyomedikal bilim insanları ile İslami kurumlar arasında sistematik bir iş birliğini zorunlu hale getirmiş ve bu süreç, biyomedikal bilim insanlarının Kur'an ve Sünnet'in 'normatif' yorumunda, kendi anlayışlarına dayalı olarak oynadıkları rolü ön plana çıkarmıştır.

² Kadının para veya mal vermesi karşılığı boşanmayı talep etmesi. (çev. notu)

Helal, böyle bir kurumsallaştırma sürecinin en belirgin örneklerinden biridir. Günümüz helal olgusu, İslami geleneğin hem hukuki hem de teknik anlamda pozitivist bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması sürecine karşılık gelmekte; bu süreç aracılığıyla, şeriat tarafından ya hiç ele alınmamış ya da yalnızca gevşek bir çerçevede düzenlenmiş olan birçok normatif alan, İslami ancak pozitivist terimlerle giderek daha fazla düzenlenir hale gelmiştir. Her ne kadar “iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak” ilkesi İslam’ın başlangıcından itibaren Müslüman toplumlarında bilinen ve uygulanan bir prensip olsa da günümüzde artan metalaşma ve ticarileşme süreci içinde farklı bir boyut kazanmıştır. Yaygın sanayileşme, ticarileşme, değişen tüketim alışkanlıkları ve beslenme anlayışlarının dönüşümü gibi dinamiklerin etkili olduğu ve giderek küreselleşen bir piyasa içinde, hangi gıdaların helal olduğu kriterlerini belirleme süreci hem hassas hem de sorunlu bir mesele haline gelmiştir.

Bu durum, “yeni helal düzenlemelerinin geliştirilmesini, helal tüketici ve sertifikasyon endüstrisinin yükselişini ve ‘helal mutfağının’ inşasını” tetiklemiştir.³ Günümüzde bu düzenlemeler, devletler, uluslararası ve ulusötesi aktörler ile diğer kuruluşlar tarafından oluşturulmakta ve helalin ne olduğuna dair standartlar belirlenmektedir. Bu standartlar İslam’ın yanı sıra organik, vegan ve ekolojik hassasiyetler gibi farklı duyarlılıkları da içerebilmekte ve böylece konuyu senkretik ve çok katmanlı bir mesele hâline getirmektedir. Burada özellikle vurgulanması gereken husus, söz konusu standartların belirlenmesinin temelde normatif bir girişim olmasıdır; ancak bu, mutlaka hukuki bir süreç olduğu anlamına gelmemektedir. Bu standartlar, İslam dünyasında hegemonya iddiasında bulunan ve ekonomik beklentileri yüksek olan büyük helal aktörlerinin, dini yönlendirmek amacıyla oluşturduğu bürokratik metinleri temsil etmektedir. Aynı zamanda, modern devletin denetimi ve küresel kapitalizmin etkisi altında şekillenen helal düsturunun da bir göstergesi niteliğindedir.⁴

1. Helalin Küyerelleşmesi (The Globalisation of Halal)

Tarihsel olarak bakıldığında, ‘helal meselesi’ 1970’lerin sonları ve 1980’lerin başlarında gündeme gelmiştir. Ancak, özellikle Avrupa’da ve Asya’daki gayrimüslim ülkelerde ticari ve ekonomik amaçlarla öne çıkan bir konu hâline gelmesi son yirmi yıl içinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte, helal kavramı giderek modern insan hayatının tüm yönlerini kapsayacak şekilde genişlemiş; helal gıda işleme, helal otel, helal sauna, helal kozmetik, helal ilaç, helal moda, helal taksi, helal havayolu gibi alanlara yayılmıştır. Bu “helal fenomeni”, yeni kurumsal yapıların ortaya çıkışıyla şekillenmiştir: helal sertifikasyon

³ Febe Armanios ve Boğaç Ergene, *Halal Food: A History* (Oxford: Oxford University Press, 2018), 17.

⁴ Armanios ve Ergene, 17.